

Orginalni naučni članak

UDK 368:338.124.4

POLOŽAJ OSIGURAVAJUĆIH PREDUZEĆA NA TRŽIŠTU U USLOVIMA SVETSKE EKONOMSKE KRIZE

Doc. dr Željko Vojinović

Sažetak

Prvu deceniju 21. veka, domaće finansijsko tržište karakterišu velike promene. Bankarski sistem je u potpunosti promenjen, platni promet, privatizacija ili prodaja banaka i javljaju se novi svetski bankari sa svežim kapitalom. Na tržištu osiguranja pojavljuju se novi, globalni osiguravači, menja se vlasnička struktura postojećih i uvode se nove tehnike i novi proizvodi osiguranja. Sve promene koje su se dešavale uticale su bitno na visoke stope rasta i razvoja pojedinih vrsta osiguranja, posebno životnog osiguranja, pojavu i razvoj privatnog penzionog osiguranja i drugo, **do pojave svetske ekonomske krize.**

Stagnacija i strah koji se pojavio usled krize, koja se kod nas nešto kasnije pojavljuje nego u razvijenim zemljama i usled stanja naše privrede, imalo je za rezultat negativna kretanja na finansijskom tržištu. Povlačenje novčanih sredstava od strane poslovnih banaka iz opticaja, reakcija Narodne Banke Srbije na nagli pad vrednosti domaće valute u odnosu na valutu Evropske Unije, pad industrijske proizvodnje, povećanje kamatnih stopa i sve ostalo, uticalo je direktno ili indirektno na poslovanje osiguravajućih preduzeća. Izuzetno velike stope rasta i razvoja osiguravajuće delatnosti, kao magnet stranim investitorima, u uslovima krize 2008. i 2009. godine su mnogo manje, pa je očekivati i lošije rezultate.

Ključne reči: tržište osiguranja, premije osiguranja, kriza, marketing

Abstract

In first decade of XXI century, domestic financial market is under great changes. Banking system is totally transformed, turnover through accounts, privatisation or sales of the banks and arrival of new bankers bringing fresh assets. On insurance market there are new global insurers, ownership structure of existing insurance companies is changing and new techniques and new products of insurance are introduced on market as well. All those changes that happened before world economic crisis significantly influenced on high rates and development of certain kinds of insurance, especially on life insurance, appearance and development of pension insurance and other.

Stagnation and fear caused by crisis, which arrived on our market bit later than in developed countries and general condition of our economy resulted with negative trend of financial market. Withdrawal of currency from market by commercial banks, NBS reaction on sudden slope of domestic

currency value comparing to EU currency, drop of industrial production, increment of interest rates and all other directly or indirectly influenced on operations of insurance companies. Extremely high rates of insurance development which were magnet for foreign investors are significantly lower in 2008 and 2009 therefore we can expect weaker results.

Key words: *insurance, crisis, market, business results, premium, kind of insurance and insurance company.*

Uvod

U godinama svetske ekonomske krize, domaća privreda ne beleži takve stope rasta koje su se očekivale i koje su u nekim delatnostima bile zabeležene poslednih godina. Tu pre svega mislimo na delatnost osiguranja koje je u nekim vrstama imalo i više stotina procenata rasta rezultata, što zbog nerazvijenosti u kojoj je ta delatnost bila tako i zbog rasta društvenog standarda i većeg poverenja u državu, njen finansijski sistem i same osiguravajuće kompanije koje su radile na tržištu. Ti procenti rasta su ostvareni u životnom osiguranju. Poslednje godine, sve do pojave svetske ekonomske krize, i pored jeko lošeg stanja u kojem se naša privreda nalazila, osiguravajuće kompanije su postizale zadovoljavajuće rezultate, a pogotovo ako se ovaj period uporedi sa poslovnim rezultatima iz devedesetih godina. Sigurno da tu treba istaći i uticaj države koja je svojim pravno-regulatornim delovanjem, dovela delatnost u odgovarajući pravni okvir za postizanje dobrih rezultata. Najnoviji Zakon o osiguranju iz 2004. godine predstavlja osnovu tog pravnog okvira. Njegovom formiranju doprineli su svi učesnici na tržištu osiguranja: osiguravači, osiguranici, Udruženje osiguravajućih organizacija i državni organi.

Kada posmatramo krizne godine, još uvek ne možemo reći da su se one jako odrazile na rezultate poslovanja na tržištu osiguranja, ali ako se posmatraju ostvareni rezultati u odnosu na planirane, gde su planovi očigledno pravljeni na bazi velikih stopa ranije ostvarenih rezultata, usled velike stope rasta nerazvijene delatnosti, može se sa zabrinutošću istaći neostvarivanje planskih rezultata.

7. Tržište osiguranja pre svetske ekonomske krize

Na tržištu osiguranja u Srbiji, u 2003. godini, rešenje za rad imalo je 39 osiguravajućih preduzeća, dok su dve osiguravajuće kuće imale dve trećine od ukupne premije, a prve tri su pokrivala više od 70% tržišta. Ovoliki broj osiguravajućih preduzeća, sa ovakvom strukturom učešća u tržištu, naspram prostornom i materijalnom kapacitetu domaćeg tržišta, tj. potrebom i tražnjom za osiguravajućom uslugom, bio je neodrživ. Premija, kao najvažniji rezultat poslovanja osiguravajućih preduzeća, je cena osiguravajuće usluge, prati se na jednom tržištu po fakturisanjoj ili obračunatoj vrednosti. Na visinu premije utiče niz faktora kao što su:

- privredna razvijenost,
- stepen iskorišćenja postojećih privrednih kapaciteta,
- likvidnost privrede,
- vrednost domaće valute i kretanje kursa domaće valute,

- rast cena na malo i inflatorne promene,
- rizici koji se preuzimaju u osiguranje i drugo.

Rast premije osiguranja od 2005. do 2008. godine je bio prisutan iz godine u godinu. Prema objavljenim rezultatima poslovanja Narodne Banke Srbije, u 2006. godini ostvarena je ukupna premija u iznosu od 38,3 milijarde dinara, u 2007. godini u iznosu od 44,78 milijardi dinara, što je uvećanje za 17%, u 2008. godini ostvarena je premija u iznosu od 52,18 milijardi dinara, što je u odnosu na 2007. za skoro 17% uvećanje.

Vidimo da je rast premije u 2008. u odnosu na rast u 2007. ipak manji. Ako posmatramo početak svetske ekonomske krize onda moramo uzeti u obzir 2009. godinu. Kako je ta finansijska godina još u toku, možemo uraditi samo projekciju rezultata na osnovu prvih šest meseci tekuće godine i ostvarenih rezultata prvog polugodišta iz perioda 2006-2008. u odnosu na konačan rezultat tih godina. To ćemo prikazati u poglavlju 3. ovog rada.

7.1. Rezultati poslovanja osiguravajućih preduzeća u periodu 2006-2008

Ako posmatramo ostvarenu premiju po osiguravajućim preduzećima u periodu 2006-2008, dolazimo do sledećih pokazatelja:

- ostvarenoj premiji po pojedinim osiguravačima za svaku godinu i ukupno ostvarenoj premiji u toku svake godine,
- o broju osiguravajućih preduzeća na tržištu,
- o učešću pojedinih preduzeća na tržištu,
- o novoj zakonskoj proceduri u vezi razdvajanja preduzeća na životna i neživotna.

Iz prikaza se jasno vidi da je premija osiguranja u periodu 2006-2008. u neprekidnom porastu za oko 17% iz godine u godinu. Isto tako se zaključuje da je učešće tri vodeće kuće više od 70% na tržištu, da je njihova premija takođe u porastu i pored činjenice da se povećava i konkurencija na tržištu povećanjem broja osiguravajućih preduzeća.

Tabela 1. Pregled ostvarene premije po društvima za osiguranje u periodu 2006-2008

Kod vodećih osiguravača je primetna različita stopa rasta premije, koja ne prati opštu stopu rasta. Kod DDOR-a je stopa rasta premije u 2007/2006, dosta velika 13,5%, a u 2008/2007 samo 3,9%. Kod Dunav osiguranja je izražena stabilnija iako niža stopa rasta, u 2007/2006 iznosi 5,3%, u 2008/2007 iznosi 6,5%. Najveće stope rasta premije beleži treći osiguravač po učešću na tržištu, Delta Generali, osiguravajuća kuća koja je u 2007/2006 imala povećanje premije za 43%, u 2008/2007 povećanje premije je oko 35%. Broj osiguravajućih preduzeća je u porastu. U 2006. na tržištu je bilo prisutno 14 osiguravača, u 2007. taj broj se povećao na 16, da bi u 2008. imali ukupno 20 registrovanih preduzeća za osiguranje. Novonastala preduzeća su uglavnom nastala kao kćeri svetskih osiguravača, što ohrabruje, jer navodi na zaključak da je naše tržište

interesantno i stranim osiguravačima. Naravno da je to nastalo kao prateći instrument osiguranja stranih investicija u našoj zemlji. Premda je ova činjenica, imajući u vidu da je osiguranje akumulacija i stvaranje novčanih fondova, skrivena opasnost za domaće finansijsko tržište, Narodna banka Srbije je svojim nadzorom i kontrolom rada osiguravajućih preduzeća uspjela tu opasnost da minorizuje. Očigledan primer sledstvenosti događaja imamo u delu finansijskog tržišta u bankarskom sektoru. Prodaja i privatizacija nekih domaćih osiguravajućih preduzeća obavljena je uz stalno prisustvo NBS, kao i registracija novih i rad svih njih je pod kontrolom i nadzorom NBS.

Iznos u hiljadama dinara

Red. broj	Društvo za Osiguranje	Premija u 2006	Premija u 2007	Premija u 2008
1	AMS	846317	1048597	1291129
2	DDOR	11163392	12627149	13100954
3	DELTA GENERALI	4380804	6278656	8508722
4	DUNAV	13121607	13810751	14694704
5	DUNAV-TBI	401131	-	-
6	ENERGOPROJEKT	199844	181176	222511
7	GLOBOS	233558	286415	349645
8	GRAWE	907196	1296544	1517442
9	TRIGLAV KOPAONIK	908146	1146435	1705348
10	MILENIJUM	512627	685787	813945
11	SAVA	685951	810305	1085475
12	TAKOVO	1445753	1347132	1769587
13	WIENER	2439803	3623989	4390925
14	ZEPTEK	1082171	-	-
15	BASLER neživot	-	-	6222
16	BASLER životno	-	-	3259
17	CREDIT AGRICOLE LIFE	-	13155	72360
18	MERKUR	-	5634	123360
19	UNIQA	-	846027	426469
20	UNIQA neživot	-	772284	2072733
21	AIG	-	-	2007
22	AS	-	-	29834
	UK.PREDUZEĆA	14	16	20
	UKUPNO	38328614	44780018	52186631

Izvor: Narodna Banka Srbije, Rezultati poslovanja osiguravajućih preduzeća za period 2005-2009.

1.2. Struktura premije osiguranja po vrstama osiguranja

Posmatrajući premiju po pojedinim vrstama osiguranja, možemo zaključiti u kom stepenu razvoja se nalazi ta privreda, tržište osiguranja, kakvi i koliki su industrijski kapaciteti, kakav je standard građana i drugo. Likvidnost i solventnost privrednih subjekata se ogleda u činjenici da li su osiguravajuća preduzeća okrenuta ka obaveznim osiguranjima koja se po pravilu naplaćuju unapred i jednokratno, u novcu, ili više ka osiguranju imovine i odgovornosti tih privrednih subjekata. Potreba i potražnja građana za životnim osiguranjem u različitim varijantama ukazuje na njihovu platežnu sposobnost da se obezbede od neželjenih posledica rizičnih dešavanja. Normalno je da građani imaju potrebu za obezbeđenjem svog života, da teže ka nekoj sigurnosti, ali ako im mogućnosti to ne dozvoljavaju, tražnja za osiguranjem života će biti mala. To ima dalje posledice na finansijski sistem. Životno osiguranje je proces štednje kroz koji se vrši akumulacija novčanih sredstava u fondove koji mogu biti jak instrument u podsticanju privrednog rasta i razvoja jednog društva.

U sledećem tabelarnom pregledu videćemo koliko je i kako se kreće učešće životnog osiguranja u ukupnoj premiji za period 2006-2008. godine. Iz tabelarnog prikaza broj 2, možemo zaključiti da je životno osiguranje u Srbiji nerazvijeno. To je posledica slabog standarda stanovništva, nepoverenja građana izazvanog velikom inflacijom iz devedesetih godina prošlog veka i možda jednim delom i nepostojanja navike za osiguranjem ili nesagledavanjem njegovih pozitivnih strana. Ove pokazatelje životnog osiguranja ipak ne možemo smatrati konačnim, jer ne postoje podaci o broju osiguranika, broju osiguranja kao i o visini premije koju su osigurale strane osiguravajuće kuće putem svojih agenata u vremenu embarga. Po rezultatima životnog osiguranja, Srbija se nalazi na samom dnu rangiranih Evropskih zemalja. U razvijenim zemljama učešće premije životnog osiguranja je preko 50% u ukupnoj premiji osiguranja. U Srbiji taj procenat je 10-12%. Indeks rasta veći kod životnog osiguranja 1,569 nego kod neživotnog 1,337 u posmatranom periodu.

Ako posmatramo pojedinačno po vrstama osiguranja, za dati period najveću stopu rasta je ipak imalo životno osiguranje od skoro 82%, zatim kasko 71% i auto odgovornost od 34%. U apsolutnim iznosima slika je ipak nešto drugačija, najveći rast imaju obavezno osiguranje autoodgovornosti, kasko pa tek onda životno osiguranje. Naravno da je to usled težnje osiguravajućih preduzeća da obračunate premije naplate u novcu, u što kraćem roku i kroz obavezno osiguranje vozila. Liberalizacijom uvoza polovnih automobila stvoren je jedan dobar potencijal osiguravajućim preduzećima. Takođe može da se vidi i da je osiguranje kredita u 2007 doživelo ogroman rast od 2,87 indeksnih poena, što je posledica velikog zaduživanja građana i privrede. Početak svetske ekonomske krize, regulativa NBS, uvećane kamatne stope kao i povlačenje poslovnih banaka dovelo je do smanjenja tražnje za kreditima a tako mali broj zahteva nije prošao proceduru poslovnih banaka za kredite.

Tabela 2. Premija osiguranja po vrstama osiguranja za period 2006-2008

Iznos u hiljadama dinara

Red. broj	Vrsta osiguranja	Premija u 2006	Premija u 2007	Premija u 2008
1	Osiguranje od nezgode	2.219.170	2.707.809	3.061.788
2	DZO	1.258.200	1.733.888	2.130.238
3	Kasko	4.918.043	6.589.325	8.429.954
4	Osiguranje imovine od požara	4.109.390	4.320.739	4.565.634
5	Ostala os. imovine	7.192.834	7.551.757	8.319.532
6	Obavezno os. motornih vozila	12.397.081	14.369.483	16.564.463
7	Osiguranje kredita	189.394	544.129	136.738
8	Ukupno- sva neživotna siguranja	34.283.087	39.840.508	45.839.597
9	Osiguranje života	3.042.992	4.189.469	5.514.062
10	Rentno osiguranje	367.043	407.005	400.204
11	Dopunsko os. uz os. života	233.832	342.190	425.500
12	Dobrovoljno penziono	401.131	0	0
	Ukupno- sva životna osiguranja	4.045.527	4.939.508	6.347.035

Izvor: isto kao u tabeli 1

1.2.1. Kretanje životnog osiguranja u Srbiji

Na domaćem tržištu osiguranja, u ponudi životnog osiguranja imamo sledeće proizvode:

- osiguranje života,
- rentno osiguranje,
- dobrovoljno penzijsko osiguranje i
- neke druge vrste osiguranja.

Nerazvijenost životnog osiguranja se ogleda u činjenici da je samo Autonomna Pokrajina Vojvodina, tokom 80-ih godina prošlog veka, imala skoro milion zaključenih ugovora životnog osiguranja, od ukupno dva miliona stanovnika, skoro 5 puta više zaključenih ugovora nego što ih danas ima Srbija sa skoro 4 puta većim brojem stanovnika. U Srbiji je, na kraju 2008. godine, bilo zaključeno ukupno 273 411 ugovora životnog osiguranja kojima je bilo obuhvaćeno oko 562 000 osiguranika. Iako je to poražavajući rezultata u ovoj delatnosti, to ipak treba sagledati kao ogroman potencijal. Iako su stope rasta zadnjih godina, do početka svetske

ekonomske krize iznosile i po nekoliko stotina procenata, taj trend je zaustavljen. Građani se nerado ili skoro nikako ne odlučuju novac potrošiti na sigurniju budućnost, posebno u uslovima krize u kojoj se svet našao.

Rentno osiguranje je u 2008. u odnosu na 2007. imalo pad u broju osiguranika, sa 14752 osiguranika u 2007. ukupan broj je u 2008. pao na 14455, što je posledica velikog broja raskida ugovora. Interesantno je da je u prvoj godini postojanja privatnih penzionih fondova pristupilo oko 59 000 osiguranika, prema izveštaju NBS, dok za 2007. i 2008. godinu NBS nije iznela podatke o broju ugovora i broju osiguranika koji su pristupili dobrovoljnim penzionim fondovima. Zakon o dobrovoljnom penzijskom osiguranju je u primeni od 1. aprila 2006. godine. Prvi dobrovoljni penzioni fond je bio Delta Generali, a danas imamo 7 dobrovoljnih penzionih fondova. Za posao privatnog penzionog osiguranja prošao je kratak period da bi se stekao uvid u uspešnost bilo kog investicionog ili penzionog fonda, ali ipak dovoljno da se uoče neke zakonske manjkavosti i nedovoljna podrška države "trećem stubu" penzijskog osiguranja, bez kojeg nema neophodne reforme celokupnog penzijskog sistema. Procenjuje se da je pet godina najkraći rok da bi se doneli pouzdani zaključci o radu dobrovoljnog penzijskog fonda, a ocenjuje se da je uspešan ako je vrednost njegove investicione jedinice povećana najmanje pet odsto.

Od sedam dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji, najuspešniji je bio Rajfajzen (Raiffeisen) Future, koji je vrednost investicione jedinice uvećao za blizu 20 procenata, odnosno sa početnih 1.000 na 1.209 dinara, koliko je iznosila sredinom januara ove godine. Vrednost investicione jedinice umanjena je samo u fondu NLB Nova penzija, na 992 dinara. Rast vrednosti investicionih jedinica preostalih pet fondova - Delta Generali, Dunav penzije, DDOR penzija plus, Triglav penzije i Garant penzijskom društvu, bio je u prošloj godini od 0,8 do 18,3 odsto, zavisno do toga kad su osnovani. Početkom 2008. godine svi dobrovoljni penzijski fondovi su imali oko 180.000 članova, a njihova ukupna imovina je bila vredna nešto više od 30 miliona evra. Prema podacima NBS, koja je zadužena za kontrolu poslovanja tog sektora, na kraju trećeg kvartala 2007. imovina fondova je bila 2,5 milijardi dinara, od čega je 57,7 odsto (1,48 milijardi dinara) bilo investirano u dinarima, a ostatak u evrima. Svi fondovi sklopili su do tada 143.000 ugovora i imali učlanjenih 88.715 budućih penzionera. Više od 90 odsto uplata stizalo je od poslodavaca koji za svoje zaposlene uplaćuju dopunsku penziju, a prosečna uplata bila je 2.300 dinara. U obveznice stare devizne štednje bilo je uloženo 35,96 odsto imovine, u akcije sa A listinga 32,77, u ostale akcije 17,6, u depozite 4,28, u transkacione račune šest, a u trezorske zapise 4,12 odsto. Poređenja radi, u Hrvatskoj, koja ima i "drugi stub", prošle godine poslovalo je 10 zatvorenih i 13 otvorenih dobrovoljnih penzijskih fondova, koji su imali 507.000 članova i čije je imovina bila vredna 76,8 miliona evra. ²²⁰

²²⁰ <http://emportal.co.yu/zines/bankar/35925.html> ,

8. Projekcija rezultata poslovanja osiguravajućih preduzeća u vreme svetske ekonomske krize

Ako sagledamo uticaj svetske ekonomske krize na poslovanje osiguravajućih preduzeća u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, doći ćemo do zaključka da je Hrvatska, koja je po rezultatima u osiguranju ispred Srbije i BiH, najviše osetila uticaj krize. Obračunata premija u Republici Srpskoj za 2007. godinu i pored konstantnog rasta u proteklom periodu, po visini i učešću u BDP je znatno niža od rezultata ostvarenih na tržištima osiguranja država u okruženju. Premija po stanovniku je najbliža Srbiji prije tri godine, dok za Hrvatskom značajno zaostaje. Što se tiče učešća životnog osiguranja u ukupnoj premiji, može se primjetiti napredak, međutim, to je i dalje vrlo daleko od prosjeka navedenih zemalja. Srbija sa najnižim učešćem premije životnog osiguranja posmatrano u ove tri godine, ima skoro 2, odnosno 3 puta veće učešće nego Republika Srpska.

Tržište životnog osiguranja u Republici Srpskoj i BiH znatno zaostaje u razvoju za tržištima istog osiguranja u Srbiji i Hrvatskoj. Prema navedenim podacima o ukupnoj premiji životnog osiguranja Hrvatska je daleko ispred Srbije i RS i BiH. U pomenutim zemljama za period od 2006. do 2009. godine ekonomska kriza nije uticala na visinu obračunate premije životnog osiguranja, čak šta više svake naredne godine je dolazilo do povećanja premije. Jedino hrvatska osiguravajuća društva bilježe pad premije životnog osiguranja u prvoj polovini 2009. godine u odnosu na isti period prošle godine. Blago povećano učešće životnih osiguranja u Srbiji u ukupnoj premiji sa 11% u 2007. godini na 12,2% u 2008. i dalje je daleko od prosjeka u poređenju sa Hrvatskom 27%.

U prvoj polovini 2009. godine evidentan je porast učešća životnih osiguranja, u ukupnoj premiji, sa 10,4% na 13,1% u odnosu na isti period prethodne godine. Ako želimo da projektujemo rezultat osiguravajućih preduzeća za 2009. godinu, treba da krenemo od premije kao najmjerodavnijeg pokazatelja poslovanja. Kako raspoložemo podacima iz prethodnih godina i podacima iz prvog polugodišta 2009. godine, potrebno je staviti u odnos premiju na kraju godine u odnosu na premiju prvog polugodišta i prema dobijenom pokazatelju i podacima iz prvog polugodišta projektovati ukupnu premiju za 2009. godinu.

Tabela 3. Projekcija ukupne premije u Srbiji za 2009

Iznosi u hiljadama dinara

	2006. godina	2007. godina	2008. godina	2009. godina
Premija u šest meseci	21340900	24061328	28718358	28507800
Premija na kraju godine	38328614	44780018	52186631	Projekcija 52012000
Učešće prvih šest meseci u ukupnoj premiji u %	55,68	53,73	55,03	Prosečni 54,81

Izvor: NBS, isto

Koliko ovako izvedeni rezultat može biti pouzdan, u sadašnjim uslovima, ne možemo sa sigurnošću da tvrdimo ali smo mišljenja da odstupanje neće biti veliko. Prema ovako izvedenom rezultatu se vidi da je premija u 2009. godini nešto niža u odnosu na 2008. godinu ili skoro ista. znači da kriza u osiguranju nije smanjila rezultate ali je sigurno ako se uzmu u razmatranje prethodne godine, da je izuzetno usporila trend rasta i razvoja ove delatnosti kod nas. Rezultati dobijeni ovim putem za tekuću godinu su verujem, daleko ispod planiranih za delatnost osiguranja.

Zaključak

Imajući u vidu period 2006-2009. godine u osiguravajućoj delatnosti, a to je veoma bitno istaći, nije došlo da smanjenja rezultata poslovanja. Sve do ove godine poslovni rezultati osiguravajućih preduzeća su bili bolji iz godine u godinu i to za više desetina procenata poboljšanja. Mi ni za 2009. godinu ne možemo sa izvesnošću tvrditi da će rezultat poslovanja, a korišteni pokazatelj je ukupna premija, biti lošiji ili bolji ali se on kreće na nivou prošle godine. Činjenica da sam rezultat poslovanja nije lošiji i pored uticaja svetske ekonomske krize u kojoj se nalazimo, ne treba da nas zavarava. Za razliku od postignutih rezultata u neto iznosima ne daju za pravo da se zanemare velike stope rasta i razvoja koje je ova delatnost imala u prethodnom periodu. Zabrinjava da je premija u porastu u proseku 17% godišnje u periodu 2005-2008, u 2009. godini na nivou prethodne godine. Zastoj u rastu i razvoju delatnosti osiguranja u Srbiji je veliki, nastao kao posledica svetske ekonomske krize. Naravno da ovim problemom treba da se pozabave svi učesnici na ovom tržištu osiguravači, država i njene institucije, posrednici, agenti i ostali učesnici pa i sami osiguranici. Trebamo biti svesni činjenice značaja osiguranja kao delatnosti za svaki privredni sistem ali isto tako pitanja i poverenja stanovnika u osiguravajuća preduzeća, Narodnu Banku i njene instrumente delovanja.

Problemi održavanja stabilnosti finansijskog sistema, bankarskog sistema, nezavisnosti monetarne vlasti i druga pitanja, slažemo se da su na prvom mestu ali ne treba zapostavljati tržište osiguranja u okvirima stabilnosti privrede, kao i potencijala za njen razvoj. Domaća privreda ima veliki potencijal za razvoj delatnosti osiguranja, koje u nekim razvijenim zemljama učestvuje sa velikim procentom u društvenom bruto proizvodu.

Literatura:

1. Miloradić J., Mrkšić D., Žarković N., „Uvod u osiguranje i životna osiguranja“, Novi Sad, 2009.
2. Avdalović V., Marović B., Kalinić Z., Vojinović Ž.: „Upravljanje rizicima u osiguranju“, NUBL Banja Luka, 2009
3. Miloradić J., Mrkšić D., Rašeta J., Šulejić P., Vujović R., Žarković N., „Osnovi osiguranja“ Univerzitet Singidunum
4. NBS, rezultati poslovanja osiguravajućih preduzeća 2005-2009

5. www.azobih.gov.ba, Agencija za osiguranje BiH, „Publikacije statistike tržišta osiguranja u RS i BiH“
6. www.azors.org
7. www.ekapija.ba
8. www.glassrpske.com
9. www.narodne-novine.nn.hr
10. www.osiguranje.hr
11. www.seebiz.eu/hr
12. www.svijetosiguranja.hr
13. www.zivotna-osiguranja.com
14. <http://emportal.co.yu/zines/bankar/35925.html> ,